Frank Dikötter

ČÍNA PO MAOVI

Vzestup supervelmoci

ARGO / DOKOŘÁN

Z anglického originálu *China After Mao. The Rise of a Superpower*
přeložil Ondřej Prokop.

CHINA AFTER MAO
Copyright ã Frank Dikötter, 2022
All rights reserved
Translation © Ondřej Prokop, 2025

ISBN 978-80-7675-xxx (Dokořán)
ISBN 978-80-257-xxx (Argo)

OBSAH

	Předmluva	7
1.	Od jednoho diktátora ke druhému (1976–79)	19
2.	Snižování výdajů (1979–82)	45
3.	Reformy (1982–84)	61
4.	O lidech a cenách (1984–88)	85
5.	Masakr (1989)	105
6.	Zlom (1989–91)	129
7.	Kapitalistické nástroje v rukou socialistů (1992–96)	155
8.	Velké věci jsou krásné (1997–2001)	177
9.	Strategie „Jít do světa“ (2001–08)	203
10.	Arogance (2008–12)	231
	Epilog	247
	Poznámky	255
	Bibliografie	299
	Poděkování	310
	Rejstřík	311

PŘEDMLUVA

V létě roku 1985, kdy se nejvýdělečnějším snímkem stal *Návrat do budoucnosti*, jsem jako student Ženevské univerzity odjel do Číny studovat mandarínštinu. Čínské ministerstvo zahraničních věcí mi přidělilo místo na univerzitě Nan-kchaj ve městě Tchien-ťin, velké pobřežní metropoli blízko Pekingu s pěti miliony obyvatel (dnes už jich je třikrát tolik). Odletěl jsem do Hongkongu, kde jsem překročil hranici, a pak jsem si při týdenní cestě vlakem na sever udělal nové přátele. Jeden z nich si nezapamatoval mé příjmení, a když mi o něco později posílal pohled, místo adresy napsal „Frank z Nizozemska, Tchien-ťin, Čína". Pošta neměla problém mě najít, jelikož ve městě se nacházelo pouze osmdesát cizinců, z toho sedm bylo Nizozemců a jen jeden z nich Frank.

Tchien-ťin měl, stejně jako všechna velká města, síť širokých tříd, které v padesátých letech dvacátého století Číňané vybudovali za pomoci sovětských odborníků. Dopravní zácpy nehrozily. Ve více než miliardové zemi nejezdilo ani 20 tisíc osobních automobilů. Na stezkách oddělených od autobusů, nákladních vozidel a několika aut se však tiše táhly husté kolony lidí, kteří dojížděli do práce na kole. Vstávali brzy ráno a domů se vraceli před setměním, takže město v devět večer utichalo. V noci jsem občas za mdlého světla pouličních lamp měl všech šest jízdních pruhů sám pro sebe.

Na univerzitu Nan-kchaj jsem se vrátil v říjnu 2019, kdy se slavilo sto let od jejího založení. Město se proměnilo. Do vzduchu se tyčily zářivé mrakodrapy, a Tchien-ťin se rozrostl o zdánlivě nekonečnou aglomeraci plnou bytových domů a kancelářských komplexů, z nichž některé už byly hotové, jiné stále ve výstavbě.

Ať už člověk stál kdekoli, za dobrého počasí měl výhled na budovu Tchien-ťin Finance Centre, jež ční téměř šest set metrů do výšky a její skleněná fasáda se na slunci třpytí jako obrovský krystal. Zdání však může klamat. Moji bývalí učitelé a jejich nástupci žili ve stejných zchátralých panelácích s květinami na zaprášených balkónech a chodbami, kde se povalovala otřískaná kola, na nichž se jezdilo po kampusu. Jak mi ale bylo řečeno, jedna věc se změnila. Děti většiny učitelů teď žijí ve Spojených státech.

Čínská lidová republika před několika lety oficiálně slavila čtyřicáté výročí „otevření Číny světu" – souboru ekonomických reforem, které v prosinci 1978 zavedl Teng Siao-pching. Transformace, při níž se z izolované země zmítané chaosem kulturní revoluce stala druhá největší ekonomika světa, je všeobecně oslavována jako zázrak. Tento převažující názor přesně vystihuje název jedné vědecké publikace – *How the Miracle Was Created* (Jak se vyráběl zázrak). Zdá

se, že některé odborníky až tolik netrápí otázka, jestli se o zázrak skutečně jednalo, ale spíše to, jestli už zázračné období náhodou neskončilo.

Ale jak by to ti experti mohli zjistit? Když jsem se před pětatřiceti lety nastěhoval na čínskou kolej, všiml jsem si, že řada zahraničních studentů trávila spoustu času spekulacemi o tom, co se děje v Pekingu. Z některých kolegů se stali pozorovatelé Číny. Pracovní metody si vypůjčili od takzvaných kremlologů: když chtěli získat informace o dění v Čung-nan-chaj – pekingském ústředí Komunistické strany Číny hned vedle Zakázaného města – museli kvůli nedostatku důvěryhodných informací detailně zkoumat i ty nejnepatrnější náznaky, ať už šlo o zasedací pořádek jednotlivých hodnostářů na tribuně při vojenské přehlídce na náměstí Nebeského klidu, rozmístění článků v *Lidovém deníku* nebo o četnost určitých frází vysílaných v rádiu. Já jsem byl vůči jejich postupu skeptický a raději jsem se zaměřil na studium minulosti.

Skeptický jsem i nadále. Byť bychom po čtyřiceti letech „otevření Číny světu" mohli rozumně předpokládat, že dnešní situace bude výrazně odlišná, není tomu tak. Li Kche-čchiang, nedávný premiér ČLR, před několika lety označil data o čínském hrubém domácím produktu za „uměle vytvořená, a tím pádem nespolehlivá". Odborníci o tom samozřejmě vědí a znají způsoby, jak tento nedostatek překonat. Existuje například „Li Kche-čchiangův index", s jehož pomocí sám premiér pozoroval hospodářský výkon na základě celkové spotřeby elektřiny. Stále však platí, že toho víme velmi málo. Jak nedávno napsal pozorovatel Číny James Palmer: „O Číně neví nikdo nic. Ani čínská vláda."[1] Všechny informace jsou nespolehlivé, nekompletní nebo zkreslené. Skutečnou velikost čínské ekonomiky neznáme, jelikož místní samosprávy neposkytují přesná čísla, a neznáme ani objem špatných úvěrů, protože banky údaje o nich tají. Žádný správný vědec nezapomíná na Sokratova slova: Vím, že nic nevím. Ale v případě Číny nevíme ani to, co vlastně nevíme.

Naproti severní bráně univerzity Nan-kchaj, na druhé straně ucpané osmiproudé hlavní třídy, stojí obrovská budova chráněná mladými vojáky, ve které sídlí tchienťinský městský archiv. Když jsem tu studoval, bylo naprosto nemyslitelné, že bych se do něj mohl podívat. V roce 1996 se však změnil zákon upravující přístup k archivům a profesionální historikové vyzbrojení doporučujícími dopisy postupně dostávali k dispozici stále větší množství odtajněných materiálů. Ty nejcitlivější informace sice zůstaly zamčené hluboko v trezorech archivů, ale badatelé tehdy poprvé získali možnost ponořit se do temnot maoismu.

Za deset let jsem prozkoumal tisíce stranických záznamů a zemi jsem procestoval křížem krážem od subtropického Kuang-tungu až po chudou a vyprahlou provincii Kan-su, jež leží nedaleko mongolských pouští. V zažloutlých složkách byly ručně, ale i úhledným strojopisem zaznamenané tajné zápisy z jednání stranických špiček, vyšetřování masových vražd, přiznání činitelů, kteří byli

zodpovědní za vyhladovění milionů vesničanů, zprávy o venkovských vzpourách, tajné průzkumy veřejného mínění, stížnosti od řadových občanů a mnoho dalšího. O osudech obyčejných lidí za Maovy vlády jsem napsal tři knihy známé jako „Lidová trilogie".

Měl jsem štěstí s načasováním. Když se v roce 2012 dostal k moci Si Ťin-pching, archivy se začaly zase uzavírat. Mnoho dokumentů o Maově velkém hladomoru a o kulturní revoluci bylo znovu zařazeno mezi utajované spisy. V posledních několika letech však překvapivě nastal dobrý čas pro zkoumání desítek let „otevření Číny světu". Číňané, včetně všech archivářů, dlouhé roky poslouchali, že po roce 1978 se odehrál naprostý hospodářský zázrak, jenž vyrazil zahraničním kapitalistům dech. Nad obdobím Maovy vlády se vznáší temný mrak, který se však rozplyne, jakmile zazní termín „ekonomická reforma". Historii Komunistické strany Číny po roce 1976 můžeme teď poprvé zkoumat s využitím zdrojů, jež pocházejí přímo od ní.

Každá demokracie má celou řadu pravidel a předpisů, jež udávají, jaké úřední záznamy se mohou odtajnit a kdy k nim dostane veřejnost přístup. Většina zemí tak činí po třiceti letech. Čtenáři v britském národním archivu, který má sídlo v londýnské čtvrti Kew, každý rok kolem Vánoc dychtivě očekávají nejnovější várku odtajněných spisů z kanceláře předsedy vlády nebo MI5. Vládní agentury po celém světě však ve skutečnosti používají širokou paletu výjimek, a miliony dokumentů se tak pod drobnohled veřejnosti nikdy nedostanou.

Čínská lidová republika má v zákoně také pravidlo třiceti let, takže zájemci by teoreticky měli mít možnost nahlížet do dokumentů s datem až do roku 1992.* Čína ovšem není demokracie, ale diktatura, a o výkladu pravidel se navíc často rozhoduje na lokální úrovni. To znamená, že dostupnost archivů se liší místo od místa. U některých archivů se cizí člověk nedostane ani přes strážní budku před vchodem, protože tam i nezajímavé výstřižky novin střeží jako státní tajemství, jinde je zakázáno pročítat jakékoli záznamy z období před rokem 1949, kdy se komunisté ujali moci. V této obrovské zemi o velikosti kontinentu se ale najdou i překvapivě otevřené spisy. Jednou za čas se stane, že místní archiv některým svým čtenářům zpřístupní velký výběr primárních zdrojů až do roku 2009, které rozhodně ještě třicet let staré nejsou.

Můj popis událostí čerpá z přibližně šesti set dokumentů získaných ve dvanácti městských a provinčních archivech, ale také z obvyklejších zdrojů od novinových článků až po nevydané memoáry. Nejdůležitější byly tajné deníky Li Žueje, jenž se stal Maovým osobním tajemníkem, kvůli zmínce o hladomoru z roku 1959 strávil dvacet let ve vězení a několik let poté, co předseda v roce 1976 zemřel, dostal nabídku stát se členem ústředního výboru. Mnoho

* V době psaní knihy. [Pozn. překl.]

let působil jako zástupce ředitele organizačního oddělení (sovětskou hantýrkou se útvaru přezdívalo orgbyro), což byl stranický úřad, který prošetřoval členy strany a jmenoval je do funkcí na všech úrovních vlády. Když se zevnitř důkladně seznámil s tím, jak systém funguje, stal se z něj skutečný demokrat, ale v roce 2004 mu bylo zakázáno publikovat. Ve svých denících, jež sahají až do roku 2012, podrobně popisuje své rozhovory s vysoce postavenými straníky. Historikové potřebují nejenom zdroje, ale také určitý odstup. V momentě, kdy začne obojího být nedostatek, je rozumné stáhnout se a dát prostor ostatním, kteří budou pokračovat dál. Já jsem si tento okamžik stanovil do roku 2012, kdy Li Žuej přestal psát svůj deník a do popředí se dostal Si Ťin-pching.

Některé obecně přijímané předpoklady ohledně období „otevření Číny světu" můžeme nyní díky mnoha doposud nedostupným důkazům podrobit zkoušce. Směsice zahraničních politiků, byznysmenů a odborníků nám celá desetiletí tvrdila, že ČLR je na cestě stát se zodpovědným spolupodílníkem, a možná i úspěšnou demokracií. Politická proměna se podle nich měla automaticky dostavit hned po té ekonomické, jako by se jednalo o lokomotivu a její vagón. Ani jeden z předních čínských politiků však nikdy rozdělení moci nepodpořil. Udržení mocenského monopolu bylo naopak opakovaně prohlašováno za jeden z hlavních cílů ekonomických reforem. Čao C'-jang – dodnes označovaný za jednu z největších osobností ve straně – řekl v říjnu 1987 na stranickém sjezdu, že „západní dělbu moci a pluralitní systém nikdy neokopírujeme". O několik měsíců dříve vysvětloval Erichu Honeckerovi, tehdejšímu předsedovi Státní rady Východního Německa, že jakmile se Číňanům zvýší životní úroveň, uznají, že nejlepším systémem je socialismus. Poté dodal, že „rozsah liberalizace můžeme postupně stále více omezovat". Vrcholní čínští představitelé pak tutéž myšlenku mnohokrát zopakovali. Si Ťin-pching například v roce 2018 varoval, že „Čína nesmí nikdy kopírovat ostatní země", a to hlavně pokud jde o západní „nezávislost soudů" a „dělbu moci".[2]

V posledních dvou až třech letech mnozí pozorovatelé poněkud opožděně změnili názor a Komunistická strana Číny už v jejich očích k demokracii nesměřuje. Značný počet z nich však stále věří, že v minulosti proběhla skutečná hospodářská reforma, během níž došlo ke změně z plánované na tržní ekonomiku a od státních podniků k soukromým. Odhlédneme-li však od oficiální propagandy Pekingu, nelze se ubránit otázce, jestli je termín „hospodářská reforma" přesný. Doposud jsme byli svědky pouze jakýchsi experimentů s plánovanou ekonomikou. Jak jinak si lze vysvětlit fakt, že vláda stále trvá na pětiletkách? Ještě podstatnější je, že strana od roku 1976 vlastní veškerý průmysl a většinu velkých podniků. Státu dodnes patří půda i obrovské množství nerostných surovin, přímo či nepřímo kontroluje ta nejvýznamnější odvětví a státní jsou i banky. Jazykem marxismu by se tedy dalo říct, že „výrobní prostředky" jsou

nadále v rukách strany. Ekonomice, ve které výrobní prostředky ovládá stát, se obvykle říká socialistická.

Lidé z vedení strany po roce 1989 ani na okamžik nezvažovali, že by své hospodářství otevřeli skutečné konkurenci na trhu, a to z jednoho prostého důvodu. Uvědomovali si, že pokud by tak učinili, ekonomika by okamžitě zkolabovala. Víme, že strana opakovaně dělala vše pro to, aby omezila soukromý sektor a místo něj rozšířila státní podniky. Vedení je pevně přesvědčené, že socialismus je nejlepší systém, o čemž svědčí jejich nesčetná veřejná prohlášení i výroky pronesené za zavřenými dveřmi. Když se v roce 1980 ze skupiny vesnic v Šen-čenu, jenž leží na hranicích s Hongkongem, stala první zvláštní ekonomická zóna v zemi, Čao C'-jang vysvětloval: „Zřizujeme zvláštní ekonomické zóny, nikoli zvláštní politické zóny, musíme prosazovat socialismus a odmítnout kapitalismus."[3]

O téměř čtyřicet let později patří pětadevadesát ze sta největších soukromých firem současným nebo bývalým členům strany. Kapitalismus stojí na kapitálu. Peníze jsou ekonomický statek, který podléhá pravidlům o výnosnosti a zisku. V Číně je však kapitál nadále statkem politickým, který rozdělují státní banky mezi podniky kontrolované přímo nebo nepřímo státem ve snaze dosáhnout politických cílů. Trh navíc stojí hlavně na výměně zboží mezi jednotlivci. Jak je možné jejich majetek ochránit, pokud neexistuje nezávislý soudní systém založený na dělbě moci? Kritici domnělou transformaci ČLR směrem ke „kapitalismu" dlouhá léta odsuzovali, obdivovatelé Číny ji zase oslavovali. Pokud však tato kniha něco dokazuje, je to právě fakt, že bez politických reforem nelze dosáhnout reforem tržních. Diskuse o tom, jestli obchod má nebo může být „volný", opomíjí podstatu věci, tedy že trh bez právního státu vyztuženého nezávislou justicí a svobodným tiskem vlastně nelze úplně považovat za trh. Bez politické svobody nemůže být svobody ekonomické. Charakter hospodářství určuje politika, a ne naopak. Politika se zabývá mocí a tím, jak s ní nakládat. Měly by se tedy o moc dělit různé instituce v systému brzd a protivah, stále komplexnější občanská společnost a nezávislá média, aby se předešlo jejímu zneužití, nebo by měl veškerou mocí disponovat jednotlivec nebo jediná strana? První možnosti se říká demokracie, té druhé diktatura.

Diktatury, stejně jako demokracie, nezamrzají v čase, ale neustále se přizpůsobují měnícímu se světu. Například Mosambik se v roce 1982 rozhodl přiblížit Západu, o rok později decentralizoval svou ekonomiku, umožnil, aby se místo státních zemědělských podniků dařilo rodinným farmám a zval nadnárodní společnosti, aby v zemi zakládaly společné podniky a podepisovaly smlouvy s vládou. Samora Machel – socialista marxisticko-leninistického střihu, jenž svou zemi v roce 1975 dovedl k nezávislosti – ze sebe v podstatě udělal obchodního zástupce své vlasti a pustil se do práce se stejnou vervou, která z něj

v minulosti učinila tak úspěšného partyzánského vůdce. Ucházel se o přízeň manažerů velkých firem z celého světa a dával jim výhodné nabídky založené na levné pracovní síle bez práva stávkovat. Mosambik nebyl žádnou výjimkou. Na podobnou kartu vsadila celá řada dalších diktatur od Beninu až po Sýrii. Aby se vyhnuly hospodářskému kolapsu, zariskovaly a doufaly, že soukromé zemědělské pozemky, malé soukromé podniky ve městech a spolupráce se zahraničím neoslabí jejich politickou moc. Barry Rubin, jenž tyto režimy podrobně popsal, jejich vůdce nazval „moderními diktátory". Je to rozšířený typ diktátora, který se obvykle uvádí do kontrastu s jinou kategorií – „tradičními diktátory".[4]

Občas slýcháme, že je důležitější, aby stát byl efektivní, než aby nesl zodpovědnost za své činy. To je však pochybná teze. V Čínské lidové republice vídáme místo klidného předávání moci zákeřné boje o moc mezi stále se měnícími frakcemi. Většina vrcholných představitelů nerozumí ani základům ekonomie a jsou až posedlí jediným ukazatelem – růstem – což často bývá na úkor rozvoje. Výsledkem je plýtvání v ohromném měřítku. Například není neobvyklé, že státní podniky snižují hodnotu, takže suroviny, jež používají, mají větší hodnotu než hotové výrobky. Ale především je tu poněkud paradoxní skutečnost, že stát jedné strany nemá potřebné nástroje k tomu, aby mohl svou ekonomiku ovládat. Rozhodují o ní místní samosprávy, které často jednají v rozporu s tím, co by bylo nejprospěšnější, a také bez ohledu na instrukce z Pekingu.

Došlo během éry „otevření Číny světu" skutečně k nějakému otevření? V porovnání s kulturní revolucí jistě ano. Oproti ostatním zemím však pouze nepatrně. Režim za poslední čtyři dekády vybudoval systém, jenž dokáže zemi izolovat od zbytku světa. Otevřenost znamená pohyb osob, myšlenek, zboží a kapitálu. Všechny tyto toky ale kontroluje stát a často je nechává plynout pouze jedním směrem. Miliony lidí se mohou odstěhovat, žít a pracovat všude po světě, ale do země se ze zahraničí stěhuje málokdo. Po čtyřiceti letech čínské ekonomické reformy žilo v Číně méně než milion obyvatel ze zahraničí, tedy zhruba sedm setin procenta celkové populace, což je nejmenší podíl na světě, dvakrát menší než v Severní Koreji. (Japonsko, často kritizované jako xenofobní země, má zahraničních obyvatel 2,8 %.) Z Číny proudí neskutečné množství výrobků, ale dovnitř se jich dostane relativně málo. Jedna pětina lidstva se v dnešní době může každý rok podívat pouze na 36 státem oficiálně schválených zahraničních filmů. Kapitál může do země, ale těžko se dostává ven, jelikož ho hromadí režim, v němž platí extrémní kapitálové regulace. Archivy velice detailně ukazují, že od roku 1976 bylo zavedeno nesčetně pravidel, předpisů, sankcí, bonusů, srážek, dotací a pobídek, které vytvořily pravděpodobně nejméně rovné podmínky, jaké v moderních dějinách známe.

Země skutečný hospodářský růst nepochybně zaznamenala. Když po desítkách let vybředla z uměle vytvořených katastrof, nemohlo se stát nic

jiného. Zároveň ještě v červnu 2020 mnoho pozorovatelů překvapilo, když Li Kche-čchiang (po němž se jmenuje Li Kche-čchiangův index) mimochodem podotkl, že v zemi, kde jsou životní náklady příliš vysoké i na venkově, musí 600 milionů lidí vyžít s méně než 140 dolary na měsíc.[5] Zdání skutečně klame. Výjimečně hospodární obyčejní lidé žijí bok po boku s obrovským státním bohatstvím. Když straníci pracují pro stát, zaměstnavatel jim hradí bydlení, auto, školné pro děti, zahraniční cesty a mnoho dalšího. Normální lidé naopak téměř nemají na vybranou a své úspory si musejí ukládat ve státních bankách. Stát z jejich vkladů staví vysoké mrakodrapy, vysokorychlostní železnice, nová letiště a nekonečné dálnice a dělá tak reklamu na výhody socialismu. Těmito penězi také drží nad vodou státní firmy. Podíl běžných lidí na národním produktu je kvůli finanční represi nejnižší ze všech zemí v moderních dějinách. Čínština na to má výstižné pořekadlo: „Bohatý je stát, lidé jsou chudí."

Stát a jeho banky mohou utrácet a půjčovat bez větší zodpovědnosti, takže rozhazují v obrovském měřítku a kupí dluhy, jež stále narůstají, ale jsou pečlivě skryté. Jak vážná je situace? To nevíme a možná to nikdy nezjistíme. I účetní zaměstnaní státem, aby psali o dluzích zprávy, které se následně pečlivě zakládají do archivů, nedokážou rozpoznat, co všechno se děje pod povrchem. Mnoho lidí umí mistrovsky klamat. Mlží se na všech úrovních hierarchie, ať už jde o smyšlené smlouvy, falešné zákazníky, tržby nebo časté účetní podvody. Co jiného čekat, jestliže v zemi neexistuje dělba moci, nefungují nezávislá média, nezávislé audity a volení zástupci nemají vůči voličům žádnou zodpovědnost. Pravidelně se organizují protikorupční kampaně. Začaly v roce 1949, když se strana ujala moci, ale jelikož je korupce nedílnou součástí samotného systému, dá se pouze dočasně zmírnit, nikoli vymýtit. Vedení se opakovaně schází, vyhlašuje nouzové stavy, vyžaduje, aby se pozastavilo budování infrastruktury, a nařizuje podnikům, aby omezily výdaje.

Dluhy, půjčování na umoření dluhů, další dluhy kvůli půjčkám a další půjčky kvůli ještě větším dluhům jsou předmětem asi pětiny všech dokumentů ve stranických archivech. Pro kapitalismus jsou charakteristická období konjunktury, po nichž následuje prasknutí bubliny. Zato situace v Čínské lidové republice vypadá spíše jako konjunktura a nekonečně oddalovaná recese. Strana má k dispozici ohromné jmění, obzvlášť díky úsporám obyčejných lidí a stabilnímu přílivu zahraničních investic. Utratila hodně peněz za okázalé projekty a nehleděla na návratnost investic, natož na nedobytné pohledávky. Pokud ekonomika roste rychlejším tempem než dluh, tak se dluh vstřebá, nicméně v Číně dluh narůstá rychleji než ekonomika. Jak řekl v roce 2019 někdejší zástupce ředitele Čínské lidové banky a vyučující na Čínské lidové univerzitě v Pekingu Siang Sung-cuo: „Čínská ekonomika v podstatě stojí na spekulacích a je předlužená."[6]

Rozhodnutí vůdců v diktaturách mívají dalekosáhlé a nezamýšlené následky. Politika jednoho dítěte měla za cíl omezit populační růst. Nyní je v Číně mnohem

více mužů než žen a v zemi ubývá pracovní síla. Mnoho direktiv, jež režim nařídil, také dopadly nečekaně, protože spousta straníků napříč celou hierarchií se rozkazy shora snaží pozměňovat, odkládat nebo jednoduše ignorovat. Centrální vláda po roce 1978 delegovala větší moc místním samosprávám v naději, že je tak přiměje zavést více ekonomických pobídek, lokální státní úřady si však začaly strážit svá panství, a aby zabránily konkurenci, vybudovaly ekonomické překážky. Namísto integrované národní ekonomiky s několika velkými ocelářskými podniky tak každé město i každá vesnice chtěly svou vlastní ocelárnu, takže jich v jedné provincii vedle sebe fungovaly stovky, což stát připravovalo o nedostatkové zdroje.

Každá místní samospráva má svého tajemníka strany. To on (jen zřídka to bývají ženy) rozděluje kapitál, nikoli trh, a činí to takovým způsobem, aby zvýšil svůj politický vliv. I když místní ekonomika zkrachuje, tajemník se může spolehnout na centrální banku, která ho z nesnází vytáhne, protože režim se nejvíce ze všeho obává „sociální nestability“, která by mohla vést k hromadným výběrům bankovních vkladů a k protestům v ulicích.

Informace z archivů nevykreslují stranu, jež má jasnou vizi, jak dovést zemi k prosperitě. Čína připomíná tanker, který se z dálky zdá být ve skvělém stavu a jehož kapitán i poručíci hrdě stojí na můstku, zatímco námořníci v podpalubí zoufale pumpují vodu a ucpávají díry, aby plavidlo udrželi nad hladinou. Neexistuje žádný velký plán ani tajná strategie. Jedná se spíše o řadu nepředvídatelných událostí, nečekaných následků, náhlých změn kurzu a také nekonečných zákulisních bojů o moc. Jsem přesvědčen, že tyto jevy se pro popis čínských dějin hodí nejlépe.